

Катерина ПАВШУК,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного права
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНИХ ЗАСАД ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ

З огляду на те, що виборчі процедури включають у себе декілька рівнів (правовий, організаційний, процедурний, технологічний), відправною точкою у їх реалізації є саме нормативно-правовий щабель. Він включає в себе міжнародні та національні стандарти організації та проведення голосування. І якщо традиційний спосіб голосування має на сьогодні усталений універсальний набір принципів, то методи електронного голосування викликають дискусії та занепокоєння з боку «традиціоналістів».

Тому Комітет Міністрів Ради Європи чітко підкреслює: «*Е*-голосування повинно забезпечити дотримання усіх принципів демократичних виборів і референдумів. *Е*-голосування повинно бути таким же надійним і безпечним, як і демократичні вибори та референдуми, які не використовують електронних засобів» [1, р.7]. Направду, така позиція виглядає однозначною, якби не та багатоваріативність способів реалізації технологічного рівня реалізації процедури електронного голосування, яка представлена на сьогодні у світі, та кожна з яких по-своєму забезпечує принципи виборчого права.

Особливу увагу привертають, зокрема принципи таємного та особистого голосування, порушення яких деколи трапляються і при традиційному голосуванні, що і становить основу для фальсифікацій результатів голосування.

У сучасному світі людина та її життя стали відкритими. Щомиті ми піддаємося фіксації наших дій та рухів: телефонні розмови, спілкування у соціальних мережах, відео-спостереження на вулицях та інших публічних місцях. Це означає, що громадяни можуть піддаватися новітнім формам контролю з боку держави, враховуючи цифрові можливості, а також порушення конфіденційності особистого життя та повсякденної діяльності. Без сумніву, це також напряду пов'язано з електронними процедурами організації та проведення виборів та референдумів.

Анонімність голосування в електронному його форматі може бути порушена, оскільки в той момент часу, коли виборець подає свій голос відбувається і ідентифікація як виборця, тому, гіпотетично, існує технологічна можливість здійснити фіксацію змісту волевиявлення, що є прямим порушенням таємниці голосування. З технологічної точки зору немає бути зв'язку між виборцем як суб'єктом виборчого процесу та змістом його голосу.

Примітно, що у Нідерландах суспільна стурбованість щодо дотримання вимоги таємності при застосуванні електронного голосування спричинили у 2006 р. відмову від використання електронних пристроїв для голосування. Деякі європейські держави (зокрема, Данія, Німеччина та інші) взагалі відмовилися від запровадження електронних технологій голосування виборців [2, с. 535].

Ключковський Ю. Б., досліджуючи проблему забезпечення реалізації принципів особистого та таємного голосування, відстоює позицію, що взаємозв'язок між ними навряд чи існує. Так, зокрема, голосування за дорученням не має особистого характеру, але вимога таємного голосування при цьому забезпечується. Навпаки, деякі альтернативні способи голосування при особистому характері голосування не гарантують його таємності [2, с. 532]. І таке твердження науковця є слушним, адже особисте голосування не забезпечує таємність, так само як і збереження таємниці відданого голосу не є гарантією того, що цей вибір було зроблено конкретним громадянином, зареєстрованим у якості виборця. Утаємниченим повинен бути вибір, а не сама особа виборця.

Не можна не погодитись також і з тим твердженням, що альтернативні способи голосування, зокрема голосування поштою або електронне голосування за допомогою спеціальних пристроїв для голосування чи віддалене голосування через застосунок є фактично «перемогою зручності над безпечністю», але і визнавати результати такого голосування не можна, якщо нормативно-правова складова заздальгідь не забезпечила систему гарантій, в тому числі технічних, для запобігання порушенням загально визнаних виборчих принципів. У протилежному випадку ні про який демократизм мови йти не може.

Чинним Виборчим Кодексом України у статті 18 визначено гіпотетичну можливість використання інноваційних технологій у виборчому процесі у якості пілотного проекту, який може стосуватися голосування виборців на виборчій дільниці за допомогою технічних засобів та програмних засобів (машинне голосування); проведення підрахунку голосів виборців за допомогою технічних засобів для електронного підрахунку голосів; складання протоколів про підрахунок голосів, підсумки та результати голосування з використанням інформаційно-аналітичної системи. Але одразу законодавець застерігає, що проведення зазначених експериментів, не повинно призводити до створення у виборців хибного враження про заміну виборчих процедур відповідних виборів, передбачених цим Кодексом, на процедури відповідного експерименту або пілотного проекту [3].

Усі інші норми Виборчого кодексу стосуються традиційного способу голосування та не передбачають жодного правового підґрунтя для забезпечення окреслених вище принципів виборчого права під час електронного голосування.

Натомість, у прийнятому пізніше Законі України «Про всеукраїнський

референдум» згадується можливість реалізації права голосу за допомогою електронного голосування. Зокрема, у ст. 13 йдеться про те, що кожен виборець на конкретному всеукраїнському референдумі може реалізувати право голосу лише один раз і лише на одній ділянці з всеукраїнського референдуму шляхом подання бюлетеня для голосування у паперовій формі або шляхом електронного голосування в порядку, визначеному законом. У Законі зазначено, що для підготовки організації і проведення електронного голосування та підрахунку голосів виборців на всеукраїнському референдумі на тимчасовій основі відповідно до цього Закону утворюється спеціальна ділянка з електронного голосування (ч. 2 ст. 38) та встановлено, що виборець не пізніше як за п'ять днів до дня голосування може звернутися до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про включення його до списку виборців спеціальної ділянки з електронного голосування. Така заява може бути подана виборцем особисто в паперовому вигляді або в електронній формі засобами автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи. Заява в електронній формі створюється з використанням кваліфікованого електронного підпису (ст. 57) тощо [4].

Таким чином, можна дійти висновку, що в порядку проведення всеукраїнського референдуму закладено можливість електронного голосування, але вона тільки окреслена в загальних рисах і не дає відповіді на питання про технічний рівень її реалізації, про засади забезпечення кібербезпеки та принципів особистого та таємного голосування.

1. Recommendation Rec (2004)11 of the Committee of Ministers on legal, operational and technical standards for e-voting. Legal, Operational and Technical Standards for E-voting. Recommendation Rec (2004)11 and Explanatory Memorandum. Strasbourg: Council of Europe Publ., 2008. P. 5-21.

2. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.

3. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/ed20231231#Text>

4. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20/ed20230331#Text>